

בס"ד. ש"פ וישלח, ח"י כסלו ה'תשמ"מ*

מרגלא בפומי' דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים כו' שנאמר¹ ראשית חכמה יראת הוי' שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם². ומביא כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמרו ד"ה זה שאמר בש"פ וישלח תרפ"ט³ (נדפס בקונטרס דרושי חתונה תרפ"ט⁴) פירוש רש"י, דחכמה היא תורה, ותכלית חכמה, עיקרה של תורה, הוא שיהא עמה תשובה ומעשים טובים. ומדייק בהמאמר, דעיקרה של תורה הוא הבנה והשגה, שיבין וישיג מה שלומד [ובפרט בתורה שבע"פ, דכשאינו מבין מה שלומד אין זה נחשב לימוד כלל⁵], ובמאמר רז"ל זה אומר שעיקרה של תורה הוא תשובה ומעשים טובים. ויש לומר, דהטעם שמביא בהמאמר פירוש רש"י בתכלית חכמה, הוא, כי הפירוש דתכלית ברוב המקומות הוא תכלית הכוונה, וכיו"ב. ועפ"ז, פירוש תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים הוא, שתכלית הכוונה בלימוד התורה (חכמה) הוא שתביא לתשובה ומעשים טובים⁶. ולכן מביא בהמאמר פירוש רש"י דתכלית חכמה הוא עיקרה של תורה⁷. דנוסף לזה שהכוונה דלימוד התורה היא שתביא לתשובה ומעשים טובים, גם ענין התורה עצמה [ואדרבה עיקר ענינה] הוא תשובה ומעשים טובים. ולכן מדייק, דחכמה (תורה) ותשובה ומעשים טובים הם לכאורה שני ענינים שונים.

(ב) ואולי יש להוסיף, דחכמה (תורה) ותשובה ומעשים טובים, נוסף לזה שהם ענינים שונים, הם גם כמו הפכים. דבלימוד התורה מודגשת מציאותו

(* יצא לאור בקונטרס י"ד כסלו — תנש"א, "בקשר עם יום הבהיר י"ד כסלו, יום נישואי כ"ק אדמו"ר שליט"א עם הרבנית הצדקנית מרת ח' מושקא נ"ע זי"ע (בשנת תרפ"ט) . . . כסלו, שנת ה'תנשא". "המאמר מיוסד על ד"ה זה שאמר כ"ק אדמו"ר מהורי"צ נ"ע בש"פ וישלח תרפ"ט בסעודת שבע ברכות, שנדפס בקונטרס דרושי חתונה תרפ"ט".

(1) תהלים קיא, י.
 (2) ברכות יז, א.
 (3) "בסעודת שבע ברכות".
 (4) קונטרס ב — נדפס בסה"מ קונטרסים ח"א כח, סע"ב ואילך. סה"מ תרפ"ט ע' 104 ואילך.
 (5) מג"א אור"ח ס"ג סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. הלי' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ג.
 (6) להעיר מחדא"ג מהרש"א לברכות שם. הלי' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג-ד.
 (7) ואולי יש לומר, דמקורו של רש"י שפירוש "תכלית" כאן הוא עיקר, הוא, כי ענין זה למדין בברכות שם מהכתוב (תהלים קיא, י) "ראשית חכמה יראת ה'", דיראת ה' היא ראשית החכמה. ולהפירוש שהתכלית דלימוד התורה הוא שתביא לתשובה ומעשים טובים — היראה היא לאחרי החכמה. ולכן מפרש ש"תכלית חכמה" הוא עיקרה של תורה, עיקרה וראשיתה*. ויומתק יותר ע"פ המבואר לקמן ס"ח דעיקרה של תורה הוא עיקר ושרש התורה כמו שהיא בהעצמות.

(* להעיר מפירוש הראב"ע עה"פ לכל תכלה ראיתי קץ (תהלים קיט, צו) "קץ בלשונונו פעם ראש ופעם סוף". ובהמשך תרס"ו ע' כ, דלפירוש הראב"ע פירוש תכלה (בתהלים שם) הוא **תחילה**. ומה מובן, שעד"ז הוא בנוגע ל"תכלית" (מלשון תכלה), שלפעמים פירושו הוא **תחלה וראש**.

של האדם העוסק בתורה, דמצות לימוד התורה היא שיבין וישיג (הענין שלומד) בהשכל שלו. ועד שגם בנוגע לפסק דין צריך לפסוק כפי הבנתו דוקא. וכמו שארז"ל: קא מיפלגי במתיבתא דרקייעא כו' הקב"ה אומר כו' וכולהו מתיבתא דרקייעא אמרי כו', דהטעם על זה שמתיתבתא דרקייעא פסקו הדין באופן אחר מהקב"ה, הוא, כי ע"פ כללי התורה צריכים הם לפסוק הדין כפי הבנתם. דענין זה הוא אפילו בלימוד התורה שבמתיבתא דרקייעא. ומכש"כ בלימוד התורה דהאדם למטה, דתורה לא בשמים היא⁹ וקוב"ה קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני¹⁰. ובתשובה ומעשים טובים מודגש הביטול דהאדם. דענין התשובה הוא שהאדם יוצא ומתבטל ממציאיותו, אסורה מכאן¹⁰, וכ"ה בנוגע למצוות (מעשים טובים), דנוסף לזה שקיום המצוות צ"ל (לא מצד השכל, אלא) בדרך עבודת עבד¹¹, הנה גם הפעולה שנעשית ע"י קיום המצוות הוא שאברי גוף האדם המקיים את המצוה נעשים מרכבה לרצון העליון¹², דמרכבה הו"ע הביטול. ואעפ"כ, עיקרה של תורה (תכלית חכמה) (מציאיות) הוא תשובה ומעשים טובים (ביטול).

ג) **ונקודת** הביאור בזה (בהמאמר¹³) ע"פ מה דאיתא בזהר¹⁴ לית מחשבה תפיסא כך כלל, אבל נתפס איהו ברעותא דלבא. דמחשבה נהשגה דבינה וגם החכמה שלמעלה מהשגה דבינה, כולל גם ראי' דחכמה¹⁵ תופסת רק בגילויים ולא בעצמות, וע"י רעו"ד תופסים בהעצמות. והענין הוא, דבאהבה ב' מדריגות בכללות. אהבה שע"פ טעם ודעת, ואהבה עצמית שמצד עצם הנשמה שמקושרת עם העצמות. ע"ד אהבת בן לאביו שהיא אהבה עצמית שמעצם הבן לעצם האב. ואהבה זו נקראת בשם רעותא דלבא. וזהו נתפס איהו ברעותא דלבא, דכמו שהבן מעורר את עצמות האב, דכשהבן צועק אבא ניזוז האב בכל מהותו, כמו"כ הוא בהנמשל, שהאהבה עצמית שמצד עצם הנשמה תופסת בהעצמות. וזהו שתכלית ועיקר החכמה הוא תשובה ומעשים טובים¹⁶, כי החכמה תופסת רק בגילויים (כנ"ל), ובכדי לתפוס בהעצמות הוא ע"י תשובה ומעשים טובים.

(8) ב"מ פו, א.

(9) שם נט, ב.

(10) ל' רש"י עה"פ שמות ג, ג. וראה סה"ש ה'תש"ב (ע' 47) דקאי על עבודת התשובה.

(11) תניא רפמ"א. וראה לקו"ת שלח מ, א. ובארוכה — עטרת ראש דרוש לעשיית נז, א. שם נט, ב. וראה לקמן ס"ד.

(12) תניא פכ"ג (כח, ב).

(13) ס"ב ואילך (סה"מ קונטרסים שם כט, סע"א ואילך. תרפ"ט ע' 105 ואילך). וראה בהבא לקמן גם המשך תרס"ו ס"ע נו ואילך. סה"מ תרפ"ז ע' קעה.

(14) כן הובא בשם הזהר בהמצויין בהערה שלפנ"ו ובכ"מ בדא"ח. וראה זח"ג רפט, ב (בארז"ז): דלא אתידע ולא אשתמודע כו' אלא ברעותא דלבא. ובתקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו") יז, א: לית מחשבה תפיסא כך כלל.

(15) ראה בהמאמר שם ריש ס"ד (סה"מ קונטרסים שם ל, ב. תרפ"ט ע' 108), דמחשבה הוא אותיות חש"ב מ"ה. חש"ב הוא ההנחה שכלית, ומ"ה הוא ראי' דחכמה, ולית מחשבה תפיסא ב', שגם המ"ה אינו תופס בהעצמות.

(16) הביאור בהמשך הענינים שבהמאמר — שהמעלה דתשובה ומעשים טובים בא בהמשך לזה שנתפס איהו ברעותא דלבא — ראה לקמן ס"ד.

וצריך להבין, דענין זה (דחכמה תופסת בגילויים, ובכדי לתפוס בהעצמות הוא ע"י תשובה ומעשים טובים) מבאר רק המעלה שבתשובה ומעשים טובים לגבי חכמה. דהגם שבדרגת הכחות דנפש האדם לימוד התורה הוא נעלה יותר מתשובה ומעשים טובים, דלימוד התורה הוא בהשכל שבו, ותשובה ומעשים טובים הם במדות שכלב ובכח המעשה [תשובה במדות שכלב¹⁷, ומעשים טובים בכח המעשה], מ"מ, מעלה בתשובה ומעשים טובים שעל ידם דוקא תופסים בהעצמות. אבל ביאור זה הוא לכאורה רק להפירוש שתכלית חכמה הוא תכלית העילוי דחכמה. דכיון שע"י התשובה ומעשים טובים תופסים בהעצמות, לכן, ע"י שהחכמה מביאה לתשובה ומעשים טובים, נעשה עילוי גם בחכמה [וע"ד גדול תלמוד שמביא לידי מעשה¹⁸, דע"י שהלימוד מביא לידי מעשה הוא גדול יותר מכמו שהוא מצד עצמו]. ומהמשך הענינים שבהמאמר משמע, דענין זה (שחכמה תופסת בגילויים, ובכדי לתפוס בהעצמות הוא ע"י תשובה ומעשים טובים) הוא גם ביאור על זה שעיקרה של תורה הוא תשובה ומעשים טובים.

(ד) **ויובן** בהקדים, דמ"ש בהמאמר בהמשך להענין דנתפס איהו ברעותא דלבא שע"י תשובה ומעשים טובים תופסים בהעצמות, יש לומר ע"פ המבואר בכ"מ¹⁹, שקיום התומ"צ שלאחרי רעו"ד הוא במדריגה נעלית יותר (כדלקמן). ועפ"ז יש לומר, דמ"ש בזהר שנתפס איהו ברעותא דלבא, שני ענינים בזה. שנתפס בהרעותא דלבא עצמה, וזה שהרעותא דלבא היא הקדמה לקיום התומ"צ שבהם נתפס העצמות ממש. והיינו, שבכדי לתפוס בהעצמות ממש הוא (בעיקר) ע"י קיום התומ"צ²⁰, אלא שזה שע"י מעשה המצוות תופסים בהעצמות הוא כשהעשי' היא בביטול, והביטול שבעשיית המצוות הוא כשהאהבה המביאה לקיום המצוות היא אהבה עצמית שלמעלה מטעם ודעת, רעותא דלבא. דכשהאהבה²¹ [שבעת התפלה] היא ע"פ טעם ודעת, קיום המצוות [שבמשך כל היום] הוא בכדי להמשיך גילוי אלקות. וגם כשהאהבה היא ע"י ההתבוננות בהפלאה דאוא"ס, שע"ז בא לאהבה רבה דמיי²² לי בשמים, שאינו רוצה בכל הגילויים ורק בהעצמות²³, יש מבוקש בקיום המצוות שלו (שבמשך כל היום), להמשיך גילוי עצמות אוא"ס. וקיום המצוות שלאחרי התעוררות האהבה עצמית (רעותא דלבא) הוא בלי שום מבוקש [גם לא המבוקש דהמשכת גילוי עצמות אוא"ס] ורק לקיים רצונו ית', בדרך קבלת עול. דהביטול שבקיום המצוות

(17) להעיר מתניא פכ"ט (לו, ב) "עיקר התשובה בלב".

(18) קידושין מ, ב. וש"נ.

(19) המשך תרס"ו ע' סא. סה"מ תרפ"ז ע' קפא. וראה גם המשך תער"ב ח"א פקצ"ה (ע' שצו).

(20) להעיר מתניא ספ"ד (ט, א) "הקב"ה בכבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא בי' כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצוותי", דמפשטות הלשון "כי אם כו' בתורה ומצוותי" משמע שכל שאר הענינים [גם רעו"ד, וגם הביטול דקב"ע — ראה לקמן בפנים] אינם תופסים בהעצמות.

(21) בהבא לקמן ראה המשך תרס"ו וסה"מ תרפ"ז שם.

(22) לשון הכתוב — תהלים עג, כה.

(23) ראה לקו"ת תוריע כ, סע"א ואילך. שורש מצות התפלה להצ"צ פ"מ (דרמ"צ קלח, סע"א). לקמן ח"ג

ע' קלד ואילך.

באופן זה הוא עוד יותר מהביטול שברעו"ד²⁴, וע"י קיום המצוות באופן זה הוא המשכת העצמות.

ויש לומר, דהטעם לזה שגם ע"י רעותא דלבא אין תופסים בהעצמות ממש [ובכדי לתפוס בהעצמות הוא דוקא ע"י קיום המצוות שלאחרי הרעו"ד], הוא, דכיון שהעצמות הוא מובדל מכל ענין, אי אפשר לתפוס אותו ע"י שום ענין, אלא ע"י הרצון שלו (דהעצמות). וכיון שגם האהבה העצמית שמצד עצם הנשמה (רעותא דלבא) היא אהבה ורצון דהאדם, אין נתפס בזה העצמות ממש. וזהו היתרון שבהעבודה דקבלת עול לגבי רעותא דלבא, דרעותא דלבא הוא רצון האדם, וגם כשהרצון שלו הוא בביטול, שאינו רוצה לעצמו כלל וכל רצונו הוא (שיושלם) רצון הקב"ה²⁵, מ"מ, גם רצון זה הוא הרצון של האדם²⁶, מציאות²⁷. והעבודה דקבלת עול, שמקבל עליו לקיים ציווי השם גם כשהציווי הוא כנגד רצונו בדוגמת עבד, שעבד הוא מוכרח לקיים רצון האדון, הוא לא מצד המציאות (רצון) שלו אלא מצד עול מלכות שמים המוטל עליו²⁸. אלא שאעפ"כ, גם הביטול דקבלת עול אינו תופס בהעצמות ממש, ובכדי לתפוס בהעצמות הוא דוקא ע"י קיום התומ"צ²⁹, דכיון שכל הענינים הם באין ערוך וכלא חשיב לגבי' ית', הרי אין שייך שיהי' איזה ענין שעל ידו יכולים לתפוס ב' ית'. ובכדי לתפוס את העצמות הוא דוקא ע"י שהעצמות רוצה בזה. וזהו שע"י קיום התומ"צ תופסים בהעצמות, כי המצוות הם רצון העצמות. היינו, דזה שע"י התומ"צ תופסים בהעצמות הוא לא מצד מעלת התומ"צ עצמם, אלא לפי שהוא רצון העצמות. וזה שקיום המצוות צ"ל בביטול [אף שלגבי העצמות ביטול ומציאות הם בשוה ממש], הוא, בכדי שהמשכת העצמות שע"י קיום המצוות תהי' בגילוי. דכשעשיית המצוה של האדם היא באופן שנגרשת המציאות שלו, שהוא המקיים את המצוה, הרגש המציאות הוא כמו סותר לגילוי העצמות. וכיון שכשהאדם מקיים את המצוות מצד הרצון שלו, גם כשהרצון שלו הוא להשלים רצון הקב"ה, נרגשת מציאותו, לכן, בכדי שהמשכת העצמות שע"י קיום המצוות תהי' בגילוי, הוא

24 כ"ה בהמשך תרס"ו וסה"מ תרפ"ז שם. ובסה"מ תרפ"ז ס"ע קפב, דמעלתן של ישראל כמו שהם בעצמותו ית' הוא (לא זה שהם בנין, רעו"ד, אלא) זה "שהם עבדים בהעבודה דקבעומ"ש דוקא". וראה לקמן בפנים.

25 ראה תניא פמ"א (נו, ב ואילך) ובארוכה בסה"מ תר"ס ע' קמט ואילך, שגם באהבה העצמית שמצד עצם הנשמה, שתי דרגות. הרצון "לדבקה בה' ולא ליפרד כו' בשום אופן אפילו במסירת נפש ממש", ורצון זה הוא בחינת מציאות; וענין הביטול הוא שכל רצונו הוא רצון ה' — שיהי' גילוי אלקות בעולם.

26 וראה המשך תרס"ו ע' שסא, דעבודתו של העבד (הפשוט) נקראת על שם אדונו, משא"כ זה שהבן עובד עבור אביו [וכן זה שעבד נאמן עובד עבור אדונו] אינה נחשבת כעבודת האב עצמו, ולכן אין בזה תענוג כ"כ.

27 דהביטול שברצון זה הוא בה"צורה" שלו שאינו רוצה לעצמו ורק שיושלם רצון הקב"ה, אבל עצם הרצון ("חומר") הוא מציאות.

28 ויש לומר, דענין זה שייך גם בצדיק שאין לו יצה"ר. כי המעלה דעבד המבוארת כאן היא [לא זה שיש לו רצון אחר והוא כופה את עצמו, המעלה דאתכפיא, כי אם] הביטול שלו, שהוא מוכרח לקיים ציווי האדון גם באם ה' הציווי נגד רצונו. וזה שבפועל הוא רוצה לקיים הציווי — אין זה גורע בהביטול, מכיון שגם באם הציווי ה' כנגד רצונו, הוא מוכרח בו.

29 ראה לעיל הערה 20.

ע"י שקיום המצוות הוא בדרך קבלת עול, לא מצד הרצון שלו אלא מצד עול מלכות שמים המוטל עליו.

ה) והנה ידוע³⁰, דשני הענינים דבן ועבד הם בדרך כלל בלימוד התורה ובקיום המצוות. ואולי יש לומר ביאור בזה, דהחילוק בין בן לעבד הוא, דהעבד הוא בטל להאדון, וענין בן הוא שמציאותו הוא האב. וכמבואר בהמשך תרס"ו³¹ דמה שהוא רצון האב הוא גם רצון הבן, וכמו שמחייב שכל האב כן מחייב שכל הבן. וענינים אלה (בן ועבד) שבכל אחד מישראל מתגלים ע"י לימוד התורה וקיום המצוות. דבקיום המצוות, שקיום המצוות הוא לקיים ציווי השם בדרך קבלת עול, מתגלה העבד שבו, ובלימוד התורה שצריכה להיות בהבנה והשגה דוקא, שהשכל של האדם העוסק בתורה יהי' בהתאם לחכמתו של הקב"ה, מתגלה הבן שבו. ויש להוסיף, דגם זה שהפס"ד דהאדם העוסק בתורה צריך להיות כפי הבנתו דהאדם, דתורה לא בשמים היא, הוא מצד ענין הבן שבישראל, וכמאמר רז"ל קוב"ה קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני, דהטעם על זה שנצחוני הוא לפי שהם בני. והיינו³², כי שרש הבן הוא בעצמות האב שלמעלה מכחות הגלויים שלו, ועד"ז בישראל, בניו של הקב"ה, ששרשם הוא בעצמותו ית' למעלה מכמו שצמצם את עצמו בתואר קוב"ה, ולכן הם יודעים ומשיגים³³ אמיתית התורה כמו שהיא מושרשת בהעצמות שלמעלה מדרגת התורה כמו שנמשכה בידיעת קוב"ה.

ו) והנה נוסף לשני הענינים דבן ועבד, יש עוד ענין בעבודת האדם, קיום המצוות. וכמו שנת"ל (סעיף ד), דבקיום המצוות שני ענינים. הביטול דקב"ע שבקיום המצוה, וקיום המצוה עצמה. ועיקר הענין דהמשכת העצמות הוא ע"י קיום המצוה עצמה — רצון העצמות, אלא שבכדי שהמשכת העצמות שבקיום המצוה תהי' בגילוי הוא כשקיום המצוה היא בדרך קבלת עול, עבד. והשלימות דענין זה (שקיום המצוות הוא בלי שום מבוקש ורק לקיים רצונו ית' בדרך קבלת עול) הוא ע"י קדימת התעוררות האהבה עצמית (רעותא דלבא), בן.

ויש לומר, דג' ענינים אלה הם ג' הענינים דחכמה תשובה ומעשים טובים. חכמה (תורה) הו"ע בן (כנ"ל סעיף ה), תשובה שענינה הוא שהאדם יוצא ומתבטל ממציאיותו (כנ"ל סעיף ב), הוא ע"ד הענין דקבלת עול, עבד, ומעשים טובים הם המצוות עצמם, רצון העצמות.

ויש לקשר זה עם פירוש הידוע³⁴ כהלשון תשובה ומעשים טובים, שעל ידי התשובה נעשים המעשים (מעשה המצוות) מעשים טובים ומאירים³⁵, דהמשכת העצמות

(30) המשך תרס"ו ע' סד ואילך. ובכ"מ.

(31) ס"ע שח ואילך.

(32) כהבא לקמן ראה בפרטיות יותר לעיל ח"א ס"ע לא ואילך.

(33) ראה עד"ז המשך תער"ב ח"ב ע' תתק.

(34) לקו"ת דרושים לשמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1053 ואילך.

(35) דפירוש "טובים" הוא מאירים, כמ"ש (בראשית א, ד) "את האור כי טוב" (לקו"ת שה"ש שם).

היא (בעיקר) בקיום המצוות (מעשים), ולא בהביטול דתשובה (ודקבלת עול). אלא שבכדי שהמעשים יהיו מעשים טובים ומאירים, שהמשכת העצמות שבהם תהי' בגילוי, הוא ע"י הביטול דתשובה וקבלת עול.

ז) והנה הגם שענין עסק התורה הוא שמציאותו של האדם (ההבנה וההשגה שלו) תהי' בהתאם להתורה, מ"מ, גם בלימוד התורה צ"ל הביטול דעבד, עולה של תורה³⁶. וזהו שארז"ל³⁷ שאינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, לפי שבפעם זו היתירה משנה טבעו ורגילותו³⁸, שגם בתורה צ"ל הביטול דעבד³⁹.

ונקודת הביאור בזה, דזה שבן ועבד הם שני ענינים, הוא בהנשמה כמו שבאה בהמשכה, אבל בשרש הנשמה כמו שהיא מושרשת בהעצמות ממש, שני הענינים שבה הם חד. ועד"ז הוא בתורה ומצוות, דכמו שהם בהעצמות, שניהם הם ענין אחד. ולכן, גם בלימוד התורה צריך להיות גם הביטול דעבד. דע"י לימוד התורה בבחינת בן בלבד, ההתקשרות דישראל באורייתא⁴⁰ היא בהדרגא דתורה כמו שבאה בהמשכה [שהתורה והמצוות נעשו שני ענינים], ובכדי שתהי' ההתקשרות בעצם התורה כמו שמושרשת בהעצמות [ששם התורה והמצוות הם חד], הוא ע"י שבלימוד התורה שלו מודגשים שני הענינים. דתורה לא בשמים היא אלא ניתנה לרשותו, שלכן הפסקי דינים שלו הם כפי הבנתו דוקא ואין משגיחין בכת קול⁹ — מציאות דבן, וביחד עם זה הוא מקבל עליו עול תורה, שהתורה היא ה"אדון" שלו והוא בטל להתורה כעבד שמוטל עליו עול האדון.

ח) וזהו תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, דעיקרה של תורה הוא שיהא עמה תשובה ומעשים טובים. דנוסף לזה שהתורה מביאה לתשובה ומעשים טובים, התשובה ומעשים טובים צריכים להיות עמה, עם התורה עצמה, שבלימוד התורה יהי' גם הביטול דתשובה ומעשים טובים. [ויש לומר, דזה שאומר שיהא עמה תשובה ומעשים טובים, הוא, כי הביטול דתשובה (מה שהאדם יוצא ממציותו, אסורה מכאן), הוא מצד ההרגש שלו, ולכן גם בהביטול מעורב (בדקות) המציאות שלו, ואמיתית הביטול הוא הביטול דמעשים טובים, דזה שקיום המצוות הוא בדרך קבלת עול הוא לא מצד הרצון שלו אלא מצד עול מלכות שמים המוטל עליו (כנ"ל סוף סעיף ד). ובפרט להביאור דלעיל (סעיף ו) שהכוונה במעשים טובים היא להמצוות (מעשים) עצמם, דלפי ביאור זה, הביטול דמעשים טובים הוא שאין נרגש בו גם זה שהוא בטל להאדון, ומה שנרגש הוא רק רצון העליון. ותכלית חכמה הוא שיהא עמה תשובה ומעשים טובים, שבלימוד התורה שלו יהי' הביטול דתשובה וגם

36) ראה במדבר"ר פ"ח, כא. תדא"ר רפ"ב. מדרש שמואל פכ"ט. וראה לקו"ת פ' ראה וכל בניך ס"ב

(כט, ג ואילך).

37) חגיגה ט, ב.

38) תניא פט"ו.

39) לקו"ת שם.

40) ראה זח"ג עג, א.

הביטול דמעשים טובים]. וענין זה הוא עיקרה של תורה, כי עי"ז תופסים בעיקר ושרש התורה כמו שהיא מושרשת בהעצמות.

ויש להוסיף, דהטעם על זה שמאמר זה (תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים) הי' מרגלא בפומי' דרבא דוקא, כי בלימוד התורה שני אופנים בכללות, אופן הלימוד דאביי ואופן הלימוד דרבא [שלכן, בהיות דאביי ורבא נכללים כל הענינים דתושבע"פ⁴¹]. והחילוק שבין שני האופנים הוא כדאיאת בגמרא⁴² אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלי בשרא שמינא בי רבא. וכיון שלימוד התורה דרבא הי' באופן של בישרא שמינא (הלכות צהובות מרווחות⁴³), שבהלימוד באופן זה מודגשת המציאות של האדם הלימוד, ובפרט שהנהגתו היתה שמקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא⁴⁴, לכן הי' מרגלא בפומי' המאמר תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שבלימוד התורה צ"ל גם הביטול דתשובה ודמעשים טובים.

ט) והנה ידוע שכל הענינים שבדרושי רבותינו נשיאינו, כולל גם זמן אמירתם, הם בתכלית הדייק. ועפ"ז יש לומר, דמהטעמים שדרוש זה אמרו כ"ק מו"ח אדמו"ר בש"פ וישלח, השבת שלפני י"ט כסלו, הוא, כי ענין הנ"ל מרומז בהפסוק⁴⁵ פדה בשלום נפשי גו' השייך לי"ט כסלו⁴⁶, ובהפסוק קטונתי מכל חסדים ומכל האמת גו' שבפרשת וישלח⁴⁷ וגם שייך להגאולה די"ט כסלו⁴⁸. והענין הוא, דג' הענינים שבמארו"ל הנ"ל [חכמה, תשובה ומעשים טובים] שייכים לג' העמודים⁴⁹ דתורה עבודה וגמ"ח. חכמה — תורה, תשובה — עבודה, כי תפלה (עבודה⁵⁰) הו"ע הביטול, שהאדם המתפלל הוא כעבד בפני רבו⁵¹, ומעשים טובים — גמילות חסדים, דגמ"ח הוא כללות כל המצוות⁵².

והנה דרו"ל⁵³ פדה בשלום נפשי גו', כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הצבור כו' כאילו פדאני לי ולבני מבין האומות, שהפדי' היא ע"י ג' הענינים דתורה

(41) ראה סוכה כח, א.

(42) ב"ב כב, א.

(43) פרש"י ב"ב שם ד"ה דאמר להו וד"ה תו.

(44) פסחים קיז, א.

בש"ס ועין יעקב פסחים שם: דבה. אבל בתניא פ"ז (יא, ב) הביא גירסת רבינו חננאל שם (וכ"ה ביל"ש מלכים"ב רמז רכז): רבא. וראה שיחת מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבט ה'תשכ"ד סכ"א ואילך (נעתק בלקוטי ביאורים (להר"י ש"י קאָרף) לתניא שם. תו"מ חל"ט ע' 50 ואילך).

(45) תהלים נה, יט.

(46) כמ"ש אדה"ז בנוגע לגאולתו בי"ט כסלו (אגרות קודש שלו סי' לה. וש"נ) "כשקריתי בס' תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי כו' יצאתי בשלום כו'".

(47) לב, יא.

(48) כמובן מאגה"ק (ס"ב) ד"ה קטונתי שכתבה בעל הגאולה "אחר ביאתו מפ"ב".

(49) אבות פ"א מ"ב.

(50) תענית ב, א. רמב"ם הל' תפלה בתחלתו. סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ה. רבינו יונה לאבות שם.

(51) שבת יו"ד, א.

(52) ראה תניא פל"ז (מת, ב). לעיל ח"א ע' רנח, ובהנמקן שם הערה 33.

(53) ברכות ח, א.

גמ"ח ותפלה (בצבור). ועד"ז הוא בהפסוק קטונתי מכל החסדים ומכל האמת, דחסדים לשון רבים הם ב' הקוין דגמ"ח ותפלה. וכידוע⁵⁴ שתפלה היא בכלל גמ"ח. ונאמר החסדים לשון רבים, כי החסד דגמ"ח (מצוות) והחסד דתפלה, הם שני חסדים. ובפרט לפי הידוע⁵⁵ שתפלה היא בקו הגבורה, העלאה מלמטה למעלה. דמזה מובן, שהחסד שבתפלה אינו כהחסד שבגמ"ח]. ואמת הוא תורה, אין אמת אלא תורה⁵⁶. ואומר קטונתי מכל החסדים ומכל האמת, דענין הביטול (קטונתי) הוא לא רק מכל החסדים, הקוין דתפלה וגמ"ח (תשובה ומעשים טובים), אלא גם מכל האמת, תורה (חכמה). ועד"ז הוא במארז"ל עה"פ פדה בשלום נפשי, שהדיוק הוא כל העוסק בתורה (ולא הלומד תורה). דענין עוסק בתורה הוא (כמו שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁷), שנוסף על זה שהוא לומד לעצמו, הוא משתדל בכל מיני השתדלות להביא את הרבים לידי לימוד התורה. דזה שאינו מסתפק בזה שהוא עצמו לומד ומשתדל להביא את הרבים ללימוד התורה, ובפרט כשנותן על זה מזמנו שהי' יכול ללמוד לעצמו, הוא מצד הביטול שלו לתורה.

(י) **והנה** נתבאר לעיל (סעיף ז), שהחיבור דשני הענינים דבן ועבד הוא ע"י גילוי עצם הנשמה כמו שמושרשת בהעצמות, דבעצם הנשמה שני הענינים דבן ועבד הם כולא חד. ועפ"ז יש לבאר הסדר דמרז"ל הנ"ל (כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הצבור), שמקדים תורה לגמ"ח ותפלה, הגם שבסדר עבודת האדם בכלל לימוד התורה הוא (בעיקר) לאחר התפלה⁵⁸ [שבאה לאחר קדימת גמ"ח, כמרז"ל⁵⁹ יהיב פרוטה לעני והדר מצלין], כי אמיתית הענין דפדה בשלום נפשי הוא ע"י גילוי היחידה⁶⁰. ועד"ז הוא בנוגע להענין דפדאני לי ולבני מבין האומות, דזה שענין זה יהי' בביאת המשיח דוקא הוא לפי שמשיח הוא היחידה דכללות ההשתלשלות⁶¹. ויש לומר, דהכוונה כאן ביחידה היא (לא רק לדרגא הפרטית דיחידה, אלא גם) לעצם הנשמה. ולכן מקדים תורה לגמ"ח ותפלה, כי הגילוי דעצם הנשמה הוא ע"י העוסק בתורה [דזה שתורה (בן) היא באופן דעוסק (עבד) הוא מצד עצם הנשמה], ולכן ענין זה הוא ההכנה העיקרית לביאת המשיח, היחידה דכללות ההשתלשלות.

54 כמארז"ל עה"פ (משלי יא, יז) גומל נפשו איש חסד — ראה פרשי' ד"ה ה"ג — שבת קכז, ריש ע"ב. לקו"ת ויקרא ה, א. אוה"ת משפטים ע' א'קנו. ובכ"מ.

55 דג' הענינים שעליהם העולם עומד הם בג' הקוין חג"ת — אוה"ת (יהל אור) לתהלים עה"פ ס"ב (ע' רד). ד"ה פדה בשלום תרע"ח (תש"ז) פ"א ואילך (סה"מ תרע"ח ע' צג ואילך. ה'תש"ז ע' 202 ואילך). ובכ"מ.

56 ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח. ועוד.

57 ד"ה הסכת ושמע ישראל תרצ"ג ס"ב ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א רנט, א). וראה גם סד"ה אריב"ל דבר זה כתוב כו' וסד"ה אריב"ל בכל יום כו' — תרפ"ח (סה"מ תרפ"ח ע' קיב. שם ע' קכז).

58 ראה סוף מס' ברכות. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח ר"ס קנה. לקו"ת ברכה צו, ב. ועוד. וראה גם לקמן ע' קנב ואילך.

59 ב"ב יו"ד, א. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"טו. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח סו"ס צב. טוש"ע יו"ד סרמ"ט ס"ד.

60 ד"ה פדה בשלום בשערי תשובה ח"א (שער התפלה) ספ"ו (ג, ו) ואילך. וראה בארוכה ד"ה זה ה'תשל"ט ס"ד ואילך (לעיל ע' מא ואילך).

61 נסמן לעיל ע' סד הערה 55.

ולהוסיף, שע"י גילוי היחידה דכללות ההשתלשלות שיהי' לעתיד לבוא, יתוסף עילוי בכל ג' הענינים (חכמה, תשובה ומעשים טובים), ועד לעילוי שבאין ערוך. דבנוגע לתורה (חכמה) ארז"ל⁶² שהתורה דעכשיו היא הבל לגבי תורתו של משיח, ובנוגע לתשובה ידוע⁶³ שמשיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא, שהתשובה דצדיקים נעלית יותר מתשובה כפשוטה, ובנוגע למעשים טובים ידוע⁶⁴ שבביאת המשיח יהי' קיום המצוות בתכלית השלימות. ויש לומר, שבהשלימות דמעשים טובים ומאירים שיהי' אז נכלל גם שכל הענינים דעולם העשי' יהיו מאירים, ועד שגם לילה כיום יאיר⁶⁵, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ובאופן דמיד הן נגאלין⁶⁶.

(62) קה"ר פי"א, ח. ועיין ג"כ שם פ"ב, א.

(63) הובא בלקו"ת דרושים לשמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. ובהנסמן במאמרי אדמו"ר האמצעי דברים

ח"ג ע' א'קכט. וראה זח"ג קנג, ב.

(64) ראה בהנסמן בד"ה ויהיו חיי שרה תנש"א הערה 49 (לעיל ח"א ע' רצט).

(65) תהלים קלט, יב.

(66) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.